

Америчка финансијска криза изазвала је провалу негативних емоција према капитализму, а још више према слободном тржишту и либералном погледу на свет. Једни, као Чавес и његова латиноамеричка сабраћа, мрзе Америку и желе јој све најгоре, па пројектују сопствене жеље и тврде да је капитализам више-мање мртав.

Други, као Путин, гледају ствари геостратешки и, такође, прижељкују промену односа снага у свету, што такође разумем. Кинези ћуте, као и увек.

Најзабавнији су Европљани, до пре неки дан врло самоуверени. Тако је Саркози проповедао: „Са саморегулацијом је свршено. Са лесе-фером је свршено. Са идејом о свемогућем тржишту које је увек управу је свршено”. А немачки министар финансија тврдио је славodobитно да ће „САД изгубити статус суперсиле светског финансијског система”, да би само пар дана касније панично почео да упумпава десетине милијарди евра не би ли спасао посрнуле финансијске институције своје земље.

Новинари, као и увек, воле жестоке паралеле и већ упоређују ову кризу са оном великом, из 1929, мада стање уопште није слично. Ту је и Фукујама: док је некада прокламовао крај историје, сада је само прогласио „крај САД а.д.”. (Шта све мора да ради човек који би да се нађе у центру пажње.)

И код нас има сличних разматрања. Једни говоре да је реч о „катаклизми” (Катић), други се питају „Крах либерализма, или...” („Економист магазин”), а трећи тврде да је Америка већ кренула путем „социјализма” (Прокопијевић).

О чему се, у ствари, ради? Проблем је иницијално настао на тржишту некретнина у САД. Симултано је дошло до приличног пада цена некретнина и знатног процента неотплаћивања стамбених кредита. То је оборило вредност хартија од вредности које су пласиране на основу хипотека и хипотекарних кредита, што је донело губитке банкама. У условима високе неизвесности и мањка поверења, кредитирање пресушује и финансијски систем постаје кочница економског живота.

О томе ко је крив за овакав развој догађаја дискутоваће се још дуго, а овде ћемо само оквирно поменути главне кандидате. Једни криве похлепне банке, које су се бациле на несигурно и високоризично тржиште некретнина без потребног опреза. Други налазе узроке у америчкој држави, и то на два колосека. Први је гаранција хипотекарних кредита коју су давале полудржавне банке „Фани Ме” и „Фреди Мек”, што је остале подстицало на преузимање високих ризика. Други колосек је политички притисак Конгреса и администрације на одобравање стамбених кредита сиромашним грађанима (више милиона), који нису у стању да их отплаћују ни у нормалним временима. Последњи кандидат је пад цена некретнина, који је, кажу, природна последица њихове претходне пренадуваности.

Било како било, ту се не види фундаментална кривица слободног тржишта. Активност државе свакако је нетржишна, ако не и антитржишна. Преузимање високог ризика од стране банака није бесмислено када знају да је ту држава која ће се умешати да спасава хипотекарне кредите (морални хазард). Вероватно су оне потцениле ризике и биле

преоптимистички настројене. Допринос су, изгледа, дале и финансијске иновације, то јест нове веома комплексне хартије од вредности, које финансијски сектор није успео да „свари”. А циклуси цена на тржишту некретнина и имовине уопште позната су ствар и никога не могу да изненаде.

Затим, нико озбиљан не може да гарантује, и није гарантовао, да капиталистички систем заснован на слободном тржишту никада неће доћи у кризу, тј. да су привредни циклуси, укључујући и рецесије, ствар прошлости. Ако ништа друго, у економском животу психологија игра важну улогу, па се понекад појављује и психологија крда. Тада инвеститори мање гледају рационално на ствари око себе, тј. на фундаменталне околности, а више на понашање себи сличних, па онда сви заједно јурну у лошем правцу. Дobar пример је поменута навала банака на хипотекарне хартије, али и класична навала улагача на банке и онда када су оне суштински здраве, али се у то више не верује. А заговорници слободног тржишта само тврде да је тај систем бољи од алтернатива на дуги рок.

Кажу и да је америчка финансијска дерегулација произвела ову кризу. Не бих рекао, пошто је једина озбиљнија мера из ове области у САД за дуже време било омогућавање спајања инвестиционе и кредитне функције у једној банци које је озакоњено још 1999, што са овом кризом нема никакве везе. Па, како је онда дерегулација довела до кризе?

Поред тога, финансијска криза коју доживљава западна Европа показује да европски, регулисанији финансијски модел уопште није отпорнији од америчког. Висок проценат, вероватно најмање трећина, заражених америчких хипотекарних хартија завршио је у западноевропским банкама, што показује да ни мање либерална финансијска регулатива није донела потребну заштиту. Уследила је криза европских банака и спасавање уз помоћ државе, уз делимичну национализацију и упумпавање огромних количина новца. И две највеће швајцарске банке тешко су погођене, као и немачке ландес (државне регионалне) банке. Похлепа, изгледа, није само америчка одлика.

Да ће капитализам преживети нема сумње, макар зато што се алтернатива не назире. Да парафразирамо Марка Твена: вест о његовој смрти понешто је претерана. Да ли ће англосаксонски модел остати нетакнут или ће регулација бити појачана зависи од збивања и дубине вероватне рецесије, као и од тога ко ће бити изабран за председника САД.

директор економских студија ЦЛДС

Политика

Шта капитализам не гарантује

Пише: Бошко Мијатовић
среда, 08 октобар 2008 10:48

[објављено: 08/10/2008]